

PSICHOLOGINIŲ TYRIMŲ ETIKOS LEIDIMŲ SUTEIKIMO TVARKA

Įvadas

1. Šis dokumentas reglamentuoja Vilniaus universiteto Psichologijos instituto įsteigto Psichologinių tyrimų etikos komiteto leidimų vykdyti psichologinius tyrimus su žmonėmis leidimų suteikimą.
2. Psichologinių tyrimų etiniu įvertinimu ir leidimų suteikimu siekiama apsaugoti tyrimo dalyvių interesus, padidinti gautų rezultatų publikavimo galimybes, rūpintis psichologijos kaip disciplinos įvaizdžiu visuomenėje.

Pagrindiniai principai

1. Psichologijos srities mokslo tyrimams su žmonėmis, išskyrus tuos atvejus kai tiriami patys tyrėjai, gali reikėti leidimo vykdyti tyrimą.
2. Tyrimui, kuris nekelia visiškai jokių etinių abejonių ir etinių klausimų, leidimas gali būti suteikiamas supaprastinta tvarka.
3. Psichologinių tyrimų etikos komitetas (toliau *Tyrimų etikos komitetas*) gali išduoti leidimus Vilniaus universitete ir kitose institucijose vykdomiems psichologijos srities moksliniams tyrimams.
4. Psichologijos srities moksliniai tyrimai, kuriems komitetas gali išduoti leidimus: (1) mokslininkų vykdomi psichologinių mokslinių tyrimų projektai, (2) psichologijos doktorantų vykdomi psichologiniai moksliniai tyrimai, (3) kiti psichologiniai moksliniai tyrimai.
5. Bakalauro ir magistro studijų pakopos studentų veiklą Tyrimų etikos komitetas nenagrinėja. Už bakalauro ir magistrantūros studijų pakopos studentų tiriamųjų veiklą atitikimą etikos standartams atsako jiems vadovaujantys dėstytojai. Jeigu studijų procese atsiranda poreikis gauti Tyrimų komiteto leidimą, jis gali būti išduodamas atsakingam dėstytojui.
6. Padarius reikšmingus tyrimo plano, kuriam išduotas leidimas, pokyčius reikia gauti naują leidimą.
7. Tyrimų etikos komitetas priimdamas prašymus ir juos nagrinėdamas užtikrina informacijos apie pateiktą projektą ir projekto vykdytojus konfidencialumą.

Tyrimų etikos komiteto sudarymas ir veikla

1. Tyrimų etikos komitetą sudaro ne mažiau kaip trys nariai: vienas pirmininkas ir trys ar daugiau kitų narių.
2. Tyrimų etikos komiteto narius skiria VU Psichologijos institutas. Komiteto sudėtyje turi būti bent po vieną psichologijos psichologijos krypties atstovą.
3. Tyrimų etikos komiteto pirmininką ir narius skiria Psichologijos instituto direktorė dviejų metų kadencijai. Pirmininkas gali būti skiriamas ne daugiau kaip tris kadencijas iš eilės. Tyrimų etikos komitetas gali turėti administratorių, kuris nėra komiteto narys.
4. Kai pateiktas svarstyti tyrimo projektas yra susijęs su komiteto nariu, pastarasis turėtų nusišalinti nuo šio tyrimo projekto vertinimo bei sprendimo priėmimo.
5. Kai Tyrimų etikos komiteto narių kompetencija sprendžiamu klausimu yra nepakankama, galima kviešti ekspertus iš
6. Tyrimų etikos komitetas veikia ir projektus vertina savarankiškai. Išimtyms gali būti tik tuomet kai: (1) pats komitetas pageidauja išorinio eksperto vertinimo ir (2) įstatymai arba aukštesnio lygio etikos komitetas pateikia kitus bendruosius principus.

Prašymų pateikimas

1. Tyrimų etikos komiteto leidimas turi būti gautas prieš pradėdant tyrimą. Tyrimų etikos komitetas svarsto prašymus tik pilnai suplanuotiems tyrimams.
2. Etikos leidimo negalima gauti atgaline data.
3. Teikiant prašymą Tyrimų etikos komitetui užpildoma komiteto patvirtinta prašymo forma. Prašyme išduoti leidimą privaloma aprašyti tyrimo tikslus, tyrimo dalyvius, numatomus naudoti metodus, numatomą riziką ir jos prevencijos priemones, informuoto sutikimo gavimo būdą. Kartu su prašymu pateikiami ir šie dokumentai: a) Informuoto sutikimo, kurį pasirašys tyrimo dalyviai (arba jų atstovai) forma; b) Tyrimo protokolas, kurį pildys tyrimo dalyviai. Taip pat pareiškėjo iniciatyva arba Tyrimų etikos komiteto prašymu gali būti pateikta kita reikšminga informacija, kurios nėra prašymo išduoti leidimą formoje, bet gali būti reikšminga svarstant tyrimo projektą.
4. Prašymai išduoti Tyrimų etikos komiteto leidimus teikiami tik elektronine forma, jie adresuojami tyrimo komiteto pirmininkui ir siunčiami Tyrimų etikos komiteto el. paštu.
5. Ne Vilniaus universiteto psichologijos padalinių vykdomų psichologijos srities mokslinių tyrimų prašymų nagrinėjimas nevykdomas.
6. Komitetas gali atsisakyti priimti ir nagrinėti pateiktus prašymus jeigu prašymas pateiktas netinkamai, tyrimas nėra psichologijos srities ar dėl kitų priežasčių.

Vertinimo kriterijai

1. Pateikti projektai vertinami pagal kriterijus, kurie įtraukti į prašymo išduoti leidimą formą. Tyrimų etikos komitetas gali be išankstinio įspėjimo įtraukti naujus vertinimo kriterijus į leidimo paraiškos formą.
2. Mokslinio darbo kokybės įvertinimas neįtraukiamas į etinį vertinimą, tačiau komiteto nariai pastebėję rimtus tyrimo plano trūkumus, gali pateikti pastabas apie šiuos trūkumus.
3. Priimdamas sprendimus Tyrimų etikos komitetas remiasi Vilniaus universiteto Akademinės etikos kodeksu, Profesine psichologo etika, Europos psichologų asociacijų federacijos etikos metakodeksu ir kitais dokumentais.
4. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į riziką tyrimo dalyviui ir kokios planuojamos apsauginės bei prevencinės priemonės, atsižvelgiant į tikėtiną riziką.
5. Nagrinėjant tyrimų projektus ypač atsižvelgiama į tai, kaip užtikrinamas šių pažeidžiamų asmenų grupių saugumas: (1) jaunesni nei 18 metų asmenys, (2) asmenys, kuriems mokamas atlygis ar kitaip kompensuojama už dalyvavimą tyrime, (3) įkalinti asmenys, (4) turintys fizinę negalę ar nedarbingumą asmenys, (5) psichologinių sunkumų ar psichiatrinių sutrikimų turintys asmenys.
6. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į tai, ar tyrimo dalyviai raštiškai patvirtins savo sutikimą/nesutikimą dalyvauti tyrime informuoto sutikimo formoje.
7. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į tai, ar užtikrinamas tyrimo dalyvių saugumas, kai informuotas sutikimas dalyvauti tyrime gaunamas ne tiesiogiai iš pačių dalyvių, bet iš tyrimo dalyvių slaugytojų ar globėjų (pvz., dėl sveikatos būklės), arba tokio sutikimo išvis negalima gauti (pvz., socialinės psichologijos tyrimuose natūraliose sąlygose).
8. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į tai, kaip užtikrinamas tyrimo dalyvių saugumas, kai atliekant tyrimą, tyrimo dalyviams neatskleidžiamas tikrasis tyrimo tikslas ar tyrimo procedūra gali sukelti diskomfortą.
9. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į tai, ar tyrimo dalyviams yra sudaroma galimybė aptarti su tyrimą atliekančiu tyrėju bet kurį tyrimo, kuriame dalyvauja ar dalyvavo, aspektą tiek tyrimo metu, tiek ir pasibaigus tyrimui.
10. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į tai, ar tiriamieji bus informuojami apie galimybę bet kuriuo metu pasitraukti iš tyrimo ir už tai nesulaukti bausmės bei tai, ar turi galimybę pareikalauti, kad jų duomenys būtų pašalinti iš tyrimo.
11. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į tai, ar numatomas būdas, kaip tiriamieji galėtų susisiekti su tyrėju pajutę neigiamas tyrimo pasekmes.
12. Nagrinėjant tyrimų projektus atsižvelgiama į tai, ar užtikrinamas tyrimo dalyvių asmeninių duomenų saugumas.

Sprendimas bei leidimo išdavimas

1. Tyrimų etikos komitetas priima prašymus 5 kartus per metus: iki vasario 1 d., iki balandžio 1 d., iki birželio 1 d., iki spalio 1 d. ir iki gruodžio 1 d.
2. Tyrimų etikos komitetas per 7 dienas nuo prašymo pateikimo pateikia atsakymą, ar prašymas gautas ir priimtinas svarstymui.
3. Tyrimų etikos komitetas per 30 kalendorinių dienų nuo prašymo svarstymo pradžios (vasario, balandžio, birželio, spalio ir gruodžio mėn.) išnagrinėja pateiktą prašymą. Laiko skaičiavimas gali būti sustabdytas, kai prašymo pateikėjo paprašoma pateikti papildomą informaciją.
4. Prašymai nėra svarstomi VU Studijų kalendoriuje numatytų studentams atostogų metu.
5. Sprendimas pritarti prašymui priimamas komiteto posėdyje dalyvaujančiųjų balsų dauguma. Jei leidimo išdavimui nepritaria dauguma, leidimas nėra išduodamas. Leidimas atlikti tyrimą išduodamas tik užtikrinus tam tikras sąlygas (pvz., „Išduodamas leidimas vykdyti tyrimą, tik tuomet kai bus užtikrinama, kad tyrimo dalyviai bus apsaugoti nuo žalos Jūsų nurodytu N būdu“).
6. Leidimas vykdyti tyrimą yra terminuotas. Komitetas leidime nurodo kiek laiko galioja leidimas. Gali būti teikiamas prašymas pratęsti leidimo galiojimą nurodant to priežastis. Tokiu atveju Tyrimų etikos komiteto pirmininkui teikiamas prašymas nurodant argumentuotas aplinkybes, reikalingas leidimo pratęsimo ir pratęsimo terminas.

Apmokėjimas už leidimų išdavimą

1. Vilniaus universiteto psichologijos padalinių psichologijos srities mokslinių tyrimų projektus ir Vilniaus universiteto psichologijos doktorantų psichologijos srities mokslinių tyrimų projektus Tyrimų etikos komitetas vertina ir leidimus išduoda nemokamai.

Neigiami įvykiai bei drausminės priemonės

1. Tyrimų etikos komitetas turi būti informuotas jeigu tyrimo, kuriam buvo išduotas leidimas, metu įvyko nenumatytų ar neigiamų įvykių.
2. Jei tyrimo vykdytojai pažeidžia svarbiausius mokslinius ar profesinius principus (pvz., suklastoja duomenis), jeigu pažeidžiami tyrimo dalyvių interesai ar įvyksta kiti pažeidimai, Tyrimų etikos komitetas gali imtis disciplinuojančių veikslių ir informuoti atitinkamas institucijas apie įvykusius pažeidimus.

Baigiamosios nuostatos

1. Psichologinių tyrimų etikos leidimų suteikimo tvarką tvirtina Tyrimų etikos komitetas.
2. Psichologinių tyrimų etikos leidimų išdavimo tvarka gali būti keičiama Tyrimų etikos komiteto sprendimu.

Literatūra

EFPA rekomendacijos dėl etinių leidimų išdavimo tyrimams su žmonėmis. EFPA Mokslinių tyrimų komitetas, 2008.

Parengė dr. E.Kazlauskas, 2012

Atnaujinta versija VU Tyrimų etikos komitetas, 2019

Patvirtinta VU Tyrimų etikos komitete, 2019 m. sausio mėn.